

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मधील उच्च शिक्षणाचे स्वरूप

Dr. Naresh P. Borkar

Smt. Rewaben Manoharbhay Patel Mahila Kala Mahavidyalya, Bhandara, India
nareshpborkar.2014@gmail.com

प्रस्तावना

संपूर्ण मानवी क्षमता साध्य करण्यासाठी, न्याय्य समाजाचा विकास करण्यासाठी आणि राष्ट्रीय विकासाला चालना देण्यासाठी शिक्षण हे मूलभूत गरज आहे. आर्थिक वाढ, सामाजिक न्याय आणि समानता, वैज्ञानिक प्रगती, राष्ट्रीय एकात्मता आणि सांस्कृतिक जतन या दृष्टीने भारताची निरंतर प्रगती आणि जागतिक स्तरावर नेतृत्व करण्यासाठी दर्जेदार शिक्षणासाठी सार्वत्रिक प्रवेश प्रदान करणे ही गुरुकिल्ली आहे. सार्वत्रिक उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण हा व्यक्ती, समाज, देश आणि जगाच्या भल्यासाठी आपल्या देशातील समृद्ध प्रतिभा आणि संसाधने विकसित करण्याचा आणि वाढवण्याचा सर्वोत्तम मार्ग आहे. पुढील दशकात भारतात तरुणांची लोकसंख्या जगात सर्वाधिक असेल आणि त्यांना उच्च दर्जाच्या शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देण्याची आपली क्षमता आपल्या देशाचे भविष्य ठरवेल. अभ्यासक्रमात मूलभूत कला, हस्तकला, खेळ, क्रीडा आणि फिटनेस, भाषा, साहित्य, संस्कृती आणि मूल्ये, विज्ञान आणि गणिताव्यतिरिक्त, शिकणा-यांच्या सर्व पैलू आणि क्षमता विकसित करणे आवश्यक आहे. आणि शिक्षण अधिक उपयुक्त आणि विद्यार्थ्यांसाठी परिपूर्ण बनवून शिक्षणाने चारित्र्य निर्माण केले पाहिजे, विद्यार्थ्यांना नैतिक, तर्कशुद्ध, दयाळू आणि बनण्यास सक्षम केले पाहिजे, त्याच वेळी त्यांना लाभदायक, परिपूर्ण रोजगारासाठी तयार केले पाहिजे. शिक्षण परिणामांची सद्यस्थिती काय आणि आवश्यक काय आहे यामधील अंतर हे व्यवस्थेमध्ये उच्च गुणवत्ता, समानता आणि एकात्मता आणणा-या सुधारणा हाती घेऊन, बालपणाची काळजी आणि उच्च शिक्षणाद्वारे भरून काढले जाणे आवश्यक आहे. भारतासाठी 2040 पर्यंत अशी शिक्षण प्रणाली असणे आवश्यक आहे. 21 व्या शतकातील शिक्षणाच्या महत्त्वाकांक्षी उद्दिष्टांशी सुसंगत असलेली एक नवीन प्रणाली तयार करण्याची अत्यंत गरज आहे.

• उद्देश

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मध्ये उच्च शिक्षणाचे स्वरूप व त्यात शारिरीक शिक्षणाचे महत्व स्पष्ट करणे, हा सदर अध्ययननाचा मुख्य हेतु आहे.

• धोरणाची तत्वे

शिक्षण व्यवस्थेचा उद्देश तर्कसंगत विचार आणि कृती करण्यास सक्षम, धैर्य आणि लवचिकता, वैज्ञानिक दृष्टीकोण, सृजनशील कल्पनाशक्ती आणि नैतिक मूल्ये विकसित करणे हा आहे.

• धोरणाची दृष्टी

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 यात भारतीय लोकभावनेत रुजलेल्या शिक्षण व्यवस्थेची कल्पना केली आहे. शाश्वतपणे एक समान आणि चैतन्यशील ज्ञान समाजात परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी, सर्वांना उच्च दर्जाचे शिक्षण देऊन, त्याद्वारे भारताला जागतिक ज्ञान महासत्ता बनवणे हा संस्थांचा अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्र विद्यार्थ्यांमध्ये मूलभूत कर्तव्ये आणि संवैधानिक मूल्यांबद्दल आदराची भावना निर्माण करणे आणि त्यांच्या जबाबदारीची जाणिव निर्माण करून देणे, अशी या धोरणाची कल्पना आहे.

● **उच्च शिक्षणाचे स्वरूप**

दर्जेदार विद्यापीठे आणि महाविद्यालये :

उच्च शिक्षण सामाजिक कल्याणाला चालना देण्यासाठी आणि त्याच्या संविधानात कल्पना केल्याप्रमाणे विकसनशील भारत – स्वातंत्र्य, समानता, बंधुता आणि सर्वांसाठी न्याय राखणारे लोकशाही, न्याय्य, सामाजिकदृष्ट्या सजग, सुसंस्कृत आणि मानवीय राष्ट्र यामध्ये अत्यंत महत्त्वाची भूमिका बजावते..

21 व्या शतकातील गरजा लक्षात घेता, दर्जेदार उच्च शिक्षणाचे उद्दिष्ट विकसित करणे आवश्यक आहे. एखाद्या व्यक्तीला सखोल स्तरावर चारित्र्य, नैतिक आणि घटनात्मक मूल्ये, बौद्धिक कुतूहल, वैज्ञानिक दृष्टीकोण, सृजनशीलता, सेवेची भावना विकसित करण्यास सक्षम करणे आवश्यक आहे. सर्वांगीण व्यक्ती विकसित करण्याच्या उद्देशाने, प्री-स्कूल ते उच्च शिक्षणापर्यंत शारीरिक शिक्षणाची अत्यंत आवश्यक आहे, त्याशिवाय विद्यार्थी शारीरिक व मानसिकदृष्ट्या सक्षम होऊ शकत नाही. उच्च शिक्षणाने ज्ञान निर्मिती आणि नवनिर्मितीचा आधार बनवला पाहिजे ज्यामुळे वाढत्या राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेला हातभार लागेल.

उच्च शिक्षण व्यवस्थेची संपूर्ण फेरबदल आणि पुनरुत्थान

प्रत्येक जिल्ह्यात किमान एक स्थानिक भारतीय भाषांमधील सूचना किंवा कार्यक्रम देणारे बहुविद्याशाखीय विद्यापीठ आणि महाविद्यालय, अधिक बहुविद्याशाखीय अंडरग्रेजुएट शिक्षणाकडे वाटचाल.

विद्याशाखा आणि संस्थात्मक स्वायत्ततेकडे वाटचाल. सुधारित विद्यार्थ्यांच्या अनुभवांसाठी अभ्यासक्रम, अध्यापनशास्त्र, मूल्यमापन आणि विद्यार्थी समर्थन. अध्यापन, संशोधन आणि सेवेवर आधारित गुणवत्तेच्या नियुक्त्या आणि करिअरच्या प्रगतीद्वारे प्राध्यापक नेमणे. उत्कृष्ट समीक्षक-पुनरावलोकन संशोधनासाठी निधी देण्यासाठी आणि विद्यापीठे आणि महाविद्यालयांमध्ये सक्रियपणे बीज संशोधन करण्यासाठी राष्ट्रीय संशोधन प्रतिष्ठानाची स्थापना. शैक्षणिक आणि प्रशासकीय स्वायत्तता असलेल्या उच्च पात्र स्वतंत्र मंडळांद्वारे HEI चे शासन. उच्च शिक्षणासाठी एकच नियम आवश्यक आहे. वंचित विद्यार्थ्यांसाठी खाजगी विद्यापीठांद्वारे शिष्यवृत्तीय ऑनलाइन शिक्षण आणि ओपन डिस्टन्स लर्निंग (ODL) आणि अपंग विद्यार्थ्यांसाठी सर्व पायाभूत सुविधा आणि शिक्षण साहित्य प्रवेश, योग्य आणि उपलब्ध करणे. इ. कार्ये हाती घेतले जातील.

संस्थात्मक पुनर्रचना आणि एकत्रीकरण

उच्च शिक्षणासंबंधी या धोरणाचा मुख्य जोर म्हणजे उच्च शिक्षण संस्थांचे मोठ्या बहुविद्याशाखीय विद्यापीठांमध्ये, महाविद्यालयांमध्ये आणि HEI क्लस्टरस नॉलेज हबमध्ये रूपांतर करून उच्च शिक्षणाचे विखंडन संपवणे, मोठ्या बहुविद्याशाखीय विद्यापीठांमध्ये आणि HEI क्लस्टरमध्ये स्थलांतर करणे ही उच्च शिक्षणाच्या संरचनेबाबत या धोरणाची सर्वोच्च शिफारस आहे. महाविद्यालयांना श्रेणीबद्ध स्वायत्तता प्रदान करण्यासाठी एक पारदर्शक प्रणालीद्वारे, श्रेणीबद्ध मान्यता प्रदान करण्यासाठी एक टप्पावार यंत्रणा स्थापन केली जाईल. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 मान्यताच्या प्रत्येक स्तरासाठी आवश्यक असलेले किमान बॅचमार्क हळूहळू प्राप्त करण्यासाठी महाविद्यालयांना प्रोत्साहन, मार्गदर्शन, समर्थन आणि प्रोत्साहन दिले जाईल.

अध्यापन आणि संशोधनाव्यतिरिक्त, HEI कडे इतर महत्त्वपूर्ण जबाबदा-या असतील, ज्या ते योग्य रिसोर्सिंग, प्रोत्साहन आणि संरचनांद्वारे पार पाडतील. 2040 पर्यंत, सर्व उच्च शिक्षण संस्था बहुविद्याशाखीय संस्था बनण्याचे उद्दिष्ट ठेवतील आणि पायाभूत सुविधा आणि संसाधनांचा इष्टतम वापर करण्यासाठी आणि दोलायमान बहुविद्याशाखीय समुदायांच्या निर्मितीसाठी हजारोंच्या संख्येने मोठ्या प्रमाणात विद्यार्थी नोंदणी करण्याचे उद्दिष्ट ठेवतील. पूर्ण प्रवेश, समानता आणि समावेश सुनिश्चित

करण्यासाठी कमी सेवा नसलेल्या प्रदेशांमध्ये अधिक HEI स्थापित आणि विकसित केले जातील. 2030 पर्यंत, प्रत्येक जिल्ह्यात किंवा जवळ किमान एक मोठा बहुविद्याशाखीय HEI असेल. सार्वजनिक आणि खाजगी अशा उच्च-गुणवत्तेच्या उच्च शिक्षण संस्था विकसित करण्याच्या दिशेने पावले उचलली

सार्वजनिक आणि खाजगी दोन्ही संस्थांमध्ये वाढ होईल, मोठ्या संख्येने थकबाकी असलेल्या सार्वजनिक संस्था विकसित करण्यावर जोरदार भर दिला जाईल. ही प्रणाली सर्व सार्वजनिक संस्थांना वाढण्याची आणि विकसित करण्याची एक समान संधी देईल. उच्च शिक्षण क्षेत्र व्यावसायिक आणि व्यावसायिक शिक्षणासह एकात्मिक उच्च शिक्षण प्रणाली बनवण्याचे उद्दिष्ट ठेवेल. हे धोरण आणि त्याचा दृष्टीकोन सर्व वर्तमान प्रवाहांमधील सर्व HEI साठी समान रीतीने लागू होईल, जे शेवटी उच्च शिक्षणाच्या एका सुसंगत परिसंस्थेत विलीन होईल. जगभरात, म्हणजे उच्च शिक्षणाची एक बहुविद्याशाखीय संस्था जी अंडरग्रेजुएट, ग्रॅज्युएट आणि पीएच.डी प्रोग्राम ऑफर करते आणि उच्च-गुणवत्तेचे शिक्षण आणि संशोधनात गुंतलेली असते. देशातील HEI चे सध्याचे जटिल नामकरण जसे की 'विद्यापीठ मानले जाते', 'संलग्न विद्यापीठ', 'संलग्न तांत्रिक विद्यापीठ', 'युनिटरी युनिव्हर्सिटी' हे नियमांनुसार निकष पूर्ण केल्यावर बदलले जातील.

अधिक समग्र आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाच्या दिशेने वाटचाल

'अनेक कलांचे ज्ञान' किंवा आधुनिक काळात ज्याला अनेकदा 'उदारमतवादी कला' म्हटले जाते, या कल्पनेला भारतीय शिक्षणात परत आणले पाहिजे, कारण ते नेमके असेच शिक्षण आहे जे 21 व्या शतकासाठी आवश्यक असेल. विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी आणि गणितासह मानविकी आणि कला एकत्रित करणे—या अंडरग्रेजुएट शिक्षणातील शैक्षणिक दृष्टिकोनांचे मूल्यांकन सातत्याने सकारात्मक शिक्षण परिणाम दर्शविते, ज्यात वाढलेली सर्जनशीलता आणि नाविन्य, गंभीर विचार आणि उच्च-क्रम विचार क्षमता, समस्या सोडवण्याची क्षमता यांचा समावेश आहे.

सर्वांगीण आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाचा उद्देश मानवाच्या सर्व क्षमता – बौद्धिक, सामाजिक, शारीरिक, भावनिक आणि नैतिक एकात्मिक पद्धतीने विकसित करणे हे असेल. IIT सारख्या अभियांत्रिकी संस्थाही अधिक कला आणि मानवतेसह अधिक समग्र आणि बहुविद्याशाखीय शिक्षणाकडे वाटचाल करतील. .

विद्यार्थ्यांसाठी इष्टतम शैक्षणिक वातावरण आणि समर्थन

प्रभावी शिक्षणासाठी सर्वसमावेशक दृष्टीकोन आवश्यक आहे ज्यामध्ये योग्य अभ्यासक्रम, आकर्षक अध्यापनशास्त्र, सतत रचनात्मक मूल्यांकन आणि पुरेसा विद्यार्थी पाठिंबा यांचा समावेश आहे. प्रथम, सर्जनशीलतेला चालना देण्यासाठी, संस्था आणि प्राध्यापकांना उच्च शैक्षणिक पात्रतेच्या विस्तृत चौकटीत अभ्यासक्रम, अध्यापनशास्त्र आणि मूल्यांकन या विषयांवर नाविन्य आणण्याची स्वायत्तता असेल जी संस्था आणि ओडीएल, ऑनलाइन आणि पारंपारिक सर्वांमध्ये सुसंगतता सुनिश्चित करते.

दुसरे म्हणजे, प्रत्येक संस्था अभ्यासक्रम सुधारण्यापासून ते वर्गातील व्यवहाराच्या गुणवत्तेपर्यंतच्या शैक्षणिक योजनांचा समावेश करेल

तिसरे, सामाजिक-आर्थिकदृष्ट्या वंचित पार्श्वभूमीतील विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षणात यशस्वी संक्रमण करण्यासाठी प्रोत्साहन आणि समर्थन आवश्यक आहे. त्यामुळे विद्यापीठे आणि महाविद्यालयांना उच्च दर्जाची समर्थन केंद्रे स्थापन करणे आवश्यक आहे

अखेरीस, सर्व कार्यक्रम, अभ्यासक्रम आणि अध्यापनशास्त्र या विषयांसह त्या वर्गात, ऑनलाइन आणि ODL मोडमध्ये तसेच विद्यार्थ्यांच्या पाठिंब्याचे उद्दिष्ट गुणवत्तेची जागतिक मानके साध्य करणे असेल. या विविध उपक्रमांमुळे भारतात मोठ्या संख्येने आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थी शिकण्यास मदत होईल आणि जे भारतातील विद्यार्थ्यांना भेट देऊ इच्छितात, तेथे अभ्यास करू शकतात. परवडणा-या किमतीत प्रीमियम शिक्षण देणारे जागतिक अभ्यासाचे ठिकाण म्हणून भारताचा प्रचार केला जाईल. विद्यार्थ्यांना विविध उपाययोजनांद्वारे आर्थिक मदत उपलब्ध करून दिली जाईल. SC,ST,OBC आणि इतर SEDG मधील विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेला प्रोत्साहन देण्यासाठी प्रयत्न केले जातील.

प्रेरित, उत्साही आणि सक्षम शिक्षक

उच्च शिक्षण संस्थांच्या यशाचा सर्वात महत्वाचा घटक म्हणजे प्रत्येक प्राध्यापक सदस्य आनंदी, उत्साही, व्यस्त विद्यार्थ्यांची संख्या आणि व्यवसायाची प्रगती करण्यासाठी प्रेरित आहे. यासाठी संपूर्ण विद्यार्थ्यांकडे लक्ष दिले जाईल. सर्वात मूलभूत पायरी म्हणून, सर्व HEI मूलभूत पायाभूत सुविधा आणि सुविधांनी सुसज्ज असतील, ज्यात शुद्ध पिण्याचे पाणी, स्वच्छ कार्यरत शौचालये, ब्लॅकबोर्ड, कार्यालये, अध्यापन पुरवठा, ग्रंथालये, प्रयोगशाळा आणि आनंददायी वर्गातील जागा आणि कॅम्पस यांचा समावेश आहे.

अध्यापनाची कर्तव्येही जास्त नसतील, आणि विद्यार्थी-शिक्षक गुणोत्तरही जास्त नसावे, जेणेकरून अध्यापनाची क्रिया आनंददायी राहते आणि विद्यार्थ्यांशी संवाद साधण्यासाठी, संशोधन करण्यासाठी आणि विद्यापीठातील इतर उपक्रमांसाठी पुरेसा वेळ मिळेल. शिक्षकांना पाठ्यपुस्तक आणि वाचन साहित्य निवडी, असाइनमेंट आणि मूल्यांकन यासह मंजूर केलेल्या फ्रेमवर्कमध्ये त्यांचे स्वतःचे अभ्यासक्रम आणि शैक्षणिक दृष्टिकोन डिझाइन करण्याचे स्वातंत्र्य दिले जाईल.

योग्य बक्षिसे, पदोन्नती, मान्यता आणि संस्थात्मक नेतृत्वाच्या हालचालींद्वारे उत्कृष्टतेला आणखी प्रोत्साहन दिले जाईल. दरम्यान, मूलभूत नियमांचे पालन न करणाऱ्या प्राध्यापकांना जबाबदार धरले जाईल. स्वायत्त संस्थांना उत्कृष्टतेसाठी सक्षम बनविण्याच्या दृष्टीकोनाच्या अनुषंगाने, HEI ने शिक्षक भरतीसाठी स्पष्टपणे परिभाषित, स्वतंत्र आणि पारदर्शक प्रक्रिया आणि निकष दिलेले असतील. सध्याची भरती प्रक्रिया सुरु ठेवली जाईल, तर उत्कृष्टता सुनिश्चित करण्यासाठी 'कार्यकाल-ट्रॅक' म्हणजेच योग्य परिवीक्षा कालावधी लागू केला जाईल.

उच्च शिक्षणात समानतेचा समावेश

दर्जेदार उच्च शिक्षणात प्रवेश केल्याने अनेक संधी उपलब्ध होऊ शकतात ज्यामुळे व्यक्ती आणि समुदाय दोघांनाही गैरसोयीच्या चक्रातून बाहेर काढता येईल. या कारणास्तव, सर्व व्यक्तींसाठी दर्जेदार उच्च शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून देणे हे सर्वोच्च प्राधान्य असले पाहिजे. उच्च शिक्षणाच्या संधींच्या ज्ञानाचा अभाव, उच्च शिक्षण घेण्यासाठी आर्थिक संधी खर्च, आर्थिक अडचणी, प्रवेश प्रक्रिया, भौगोलिक आणि भाषा अडथळे, अनेक उच्च शिक्षण कार्यक्रमांची खराब रोजगार क्षमता आणि योग्य विद्यार्थी समर्थनाचा अभाव यांचा समावेश आहे.

सर्व HEI च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 द्वारे उचलली जाणारी पावले – (अ) उच्च शिक्षणाचा खर्च आणि शुल्क कमी करा (ब) सामाजिक-आर्थिकदृष्ट्या वंचित विद्यार्थ्यांना अधिक आर्थिक सहाय्य व पोहोच करा (क) प्रवेश प्रक्रिया व अभ्यासक्रम अधिक समावेशक करा (ड) रोजगारक्षमता वाढवा (इ) द्विभाषिक शिकवले जाणारे अधिक पदवी अभ्यासक्रम विकसित करा (ई) सर्व इमारती आणि सुविधा व्हीलचेअर-प्रवेशयोग्य असल्याची खात्री करा (फ) वंचितांसाठी ब्रिज कोर्स विकसित करा (म) सर्व गैर-भेदभाव आणि छळविरोधी नियमांची काटेकोरपणे अंमलबजावणी करा (र) संस्थात्मक विकास प्रयत्नांचे समर्थन करा.

शिक्षक शिक्षण

पुढच्या पिढीला घडवणार्या शाळेतील शिक्षकांचा समूह तयार करण्यासाठी शिक्षक शिक्षण महत्त्वाचे आहे. शिक्षकांना भारतीय मूल्ये, भाषा, ज्ञान, आचार-विचार आणि आदिवासी परंपरांसह परंपरा, शिक्षण आणि अध्यापनशास्त्रातील अद्ययावत प्रगतीतही पारंगत असले पाहिजे. शिक्षकांच्या शिक्षण प्रणालीमध्ये मानके वाढवण्यासाठी आणि अखंडता, विश्वासार्हता, परिणामकारकता आणि उच्च गुणवत्ता पुनर्संचयित करण्यासाठी, मूलगामी कृतीद्वारे पुनरुज्जीवन करण्याची नितांत गरज आहे.

शिक्षक शिक्षणासाठी बहुविद्याशाखीय इनपुट आणि उच्च-गुणवत्तेच्या सामग्रीमध्ये तसेच अध्यापनशास्त्रातील शिक्षण आवश्यक असल्याने, सर्व शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम संमिश्र बहु-विषय संस्थांमध्ये आयोजित केले जाणे आवश्यक आहे. यांना 4 वर्षांचा एकात्मिक शिक्षक तयारी कार्यक्रम ऑफर करावा लागेल. 2030 पर्यंत, शाळेतील शिक्षकांसाठी किमान पदवी पात्रता बनेल. 4 वर्षांच्या एकात्मिक बी.एड. शिक्षणातील तसेच भाषा, इतिहास, संगीत, गणित, संगणक शास्त्र, रसायनशास्त्र, अर्थशास्त्र, कला, शारीरिक शिक्षण इ. यासारख्या विशेष विषयातील दुहेरी-मुख्य समग्र बॅचलर पदवी असेल. शिक्षक शिक्षणासाठी एकसमान दर्जा राखण्यासाठी, सेवापूर्व शिक्षक तयारी कार्यक्रमांमध्ये प्रवेश हा राष्ट्रीय चाचणी संस्थेद्वारे आयोजित योग्य विषय आणि अभियोग्यता चाचण्यांद्वारे केला जाईल.

व्यावसायिक शिक्षणाची पुनःकल्पना

2012-2017 वर्षात असा अंदाज आहे की 19-24 वयोगटातील भारतीय कर्मचाऱ्यांपैकी 5% पेक्षा कमी औपचारिक व्यावसायिक शिक्षण घेतले आहे, तर यूएसए सारख्या देशांमध्ये ही संख्या आहे. 52%, जर्मनीमध्ये 75% आणि दक्षिण कोरियामध्ये हे प्रमाण 96% इतके आहे. ही संख्या भारतातील व्यावसायिक शिक्षणाचा प्रसार त्वरीत करण्याची निकड अधोरेखित करते. अलीकडेच 2013 मध्ये राष्ट्रीय कौशल्य पात्रता फ्रेमवर्क (NSQF) च्या घोषणेद्वारे संबोधित करण्यात आला आहे.

व्यावसायिक शिक्षण हे मुख्य प्रवाहातील शिक्षणापेक्षा निकृष्ट असल्याचे समजले जाते. भविष्यात विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक शिक्षण कसे दिले जाते याची संपूर्ण पुनर्कल्पना करूनच हाताळली जाऊ शकते. या धोरणाचे उद्दिष्ट व्यावसायिक शिक्षणाशी संबंधित सामाजिक दर्जाच्या पदानुक्रमावर मात करणे आहे आणि टप्प्याटप्प्याने सर्व शैक्षणिक संस्थांमध्ये व्यावसायिक शिक्षण कार्यक्रमांचे मुख्य प्रवाहात शिक्षणात एकीकरण आवश्यक आहे.

शैक्षणिक संशोधन उत्प्रेरित करणे

ज्ञाननिर्मिती आणि संशोधन मोठ्या आणि दोलायमान अर्थव्यवस्थेच्या वाढीसाठी आणि टिकवून ठेवण्यासाठी, समाजाचा उत्थान करण्यासाठी आणि राष्ट्राला आणखी उच्च उंची गाठण्यासाठी सतत प्रेरणा देण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आहेत. आज जगात होत असलेल्या जलद बदलांमुळे संशोधनाची एक मजबूत इकोसिस्टम कदाचित पूर्वीपेक्षा अधिक महत्त्वाची आहे, उदा., हवामान बदल, लोकसंख्येची गतिशीलता आणि व्यवस्थापन, जैवतंत्रज्ञान, विस्तारित डिजिटल बाजारपेठ आणि मशीन लर्निंगचा उदय आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता. आज, देशाच्या आर्थिक, बौद्धिक, सामाजिक, पर्यावरणीय आणि तांत्रिक आरोग्यासाठी आणि प्रगतीसाठी संशोधनाची गंभीरता पूर्वीपेक्षा जास्त आहे.

आज भारताला ज्या सामाजिक आव्हानांना तोंड देण्याची गरज आहे, जसे की सर्व नागरिकांना स्वच्छ पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छता, दर्जेदार शिक्षण आणि आरोग्य सेवा, सुधारित वाहतूक, हवेची गुणवत्ता, ऊर्जा आणि पायाभूत सुविधा उपलब्ध आहेत, यासाठी दृष्टिकोन आणि उपायांची अंमलबजावणी आवश्यक आहे. विज्ञान आणि सामाजिक शास्त्रांमधील नवकल्पनांसह

कला आणि मानवतेतील संशोधन हे राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी आणि प्रबुद्ध स्वरूपासाठी अत्यंत महत्त्वाचे आहे. विविध खाजगी आणि परोपकारी संस्था, त्यांच्या प्राधान्यक्रम आणि गरजांनुसार संशोधनासाठी स्वतंत्रपणे निधी देणे सुरु ठेवतील. .

उच्च शिक्षणाची नियामक प्रणाली बदलणे

उच्च शिक्षण क्षेत्राला पुन्हा उत्साही बनवण्यासाठी आणि त्याची भरभराट होण्यासाठी नियामक प्रणालीमध्ये संपूर्ण फेरबदलाची गरज आहे. समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी, उच्च शिक्षणाची नियामक प्रणाली हे सुनिश्चित करेल की नियमन, मान्यता, निधी आणि शैक्षणिक मानक सेटिंग्ची विशिष्ट कार्ये वेगळ्या, स्वतंत्र आणि सशक्त संस्थांद्वारे केली जातील. असे नियमन सक्षम करणारी प्राथमिक यंत्रणा म्हणजे मान्यता. HECI ची दुसरी अनुलंब, म्हणून, एक श्मेटा-मान्यता संस्था असेल, ज्याला राष्ट्रीय मान्यता परिषद (NAC) म्हणतात. संस्थांची मान्यता प्रामुख्याने मूलभूत नियम, सार्वजनिक स्व-प्रकटीकरण, सुशासन आणि परिणामांवर आधारित असेल.

HECI ची तिसरी उभी उच्च शिक्षण अनुदान परिषद (HEGC) असेल, जी संस्थांनी तयार केलेल्या IDPs आणि त्यांच्या अंमलबजावणीवर झालेल्या प्रगतीसह पारदर्शक निकषांवर आधारित उच्च शिक्षणासाठी निधी आणि वित्तपुरवठा करेल. HECI ची चौथी वर्टिकल जनरल एज्युकेशन कौन्सिल (GEC) असेल, जी उच्च शिक्षण कार्यक्रमांसाठी अपेक्षित शिक्षण परिणाम तयार करेल, ज्याला पदवीधर गुणधर्म देखील म्हणतात. GEC द्वारे राष्ट्रीय उच्च शैक्षणिक पात्रता फ्रेमवर्क (NHEQF) तयार केले जाईल आणि ते उच्च शिक्षणामध्ये व्यावसायिक शिक्षणाचे एकत्रीकरण सुलभ करण्यासाठी राष्ट्रीय कौशल्य पात्रता फ्रेमवर्क करेल.

• नविन शैक्षणिक धोरणात शारीरिक शिक्षणाचे महत्व

शारीरिक निष्क्रियता हे आयुष्यभर आरोग्याचे मुख्य निर्धारक आहे. विद्यार्थ्यांच्या मानसिक आणि शारीरिक विकासासाठी शारीरिक शिक्षण आणि विविध प्रकारचे खेळ आवश्यक आहेत. खेळामुळे मुलांच्या चांगल्या विकासास मदत होते आणि सोबतच यामुळे विद्यार्थ्यांचे चारित्र्य निर्माण आणि मानसिक प्रशिक्षणासही मदत होते.

प्रत्येक समाजात शारीरिक शिक्षणाची महत्त्वाची भूमिका ओळखली जाते तसेच शैक्षणिक क्षेत्रातील सर्व क्षेत्रांमध्ये मानसिक क्षमता आणि चांगले चारित्र्य विकसित करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावतो, त्याचप्रमाणे शारीरिक शिक्षण हे शिस्त, जबाबदारीची जाणीव आणि नेतृत्व कौशल्ये विकसित करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावते. एकीकडे आपण पाहतो की, जेव्हा शाळांमध्ये मुलांना फक्त पुस्तके आणि अभ्यासक्रमावर लक्ष केंद्रित करा असे सांगितले जाते तेव्हा त्यांना कंटाळा येऊ लागतो आणि हे टाळण्यासाठी त्यांना खेळाच्या माध्यमातून शिकवणे गरजेचे आहे. जोपर्यंत विद्यार्थ्यांना वर्गात वेगवेगळ्या खेळांचा सामना करावा लागत नाही तोपर्यंत ते शिकू शकणार नाहीत.

मुलांना खेळाचे शिक्षण देणे आणि विविध उपक्रमांमध्ये खेळाची भावना निर्माण करणे ही प्रत्यक्षात अवलंबण्याची सर्वोत्तम पद्धत आहे. याशिवाय मुलांना निरोगी ठेवण्यासाठी शारीरिक शिक्षण आणि खेळ महत्त्वाचे आहेत. त्यांना खेळात गुंतवून ठेवत, स्पर्धेचे वातावरण निर्माण करून त्यांच्या ऊर्जेला सकारात्मक दिशा दिली नाही, तर ते गैरवर्तनाला बळी पडून त्यांच्या क्षमता नष्ट करू शकतात.

खेळामुळे आत्मविश्वासाबरोबरच त्याचा शब्दसंग्रहही वाढतो. खेळताना, मूल शब्द, ध्वनी आणि वाक्यांचा सराव करते आणि खेळतून व्याकरण शिकत राहते. खेळांमध्ये शरीराला खूप हालचाल करावी लागते आणि शारीरिक श्रम करावे लागतात. त्यामुळे

श्वसनसंस्था, रक्ताभिसरण प्रणाली, पचनसंस्था आणि हृदय व रक्तवाहिन्यासंबंधी प्रणाली इत्यादींमध्ये नियमितता असते. नसा आणि स्नायू नियंत्रित राहतात आणि अवयव आपापल्या जागी व्यवस्थित कार्य करतात.

शरीरात कठोर परिश्रम आणि रोगांशी लढा देण्यासाठी प्रतिकारशक्ती विकसित होते आणि एकंदर आरोग्य चांगले राहते आणि वाढ आणि विकासात खूप मदत होते. याव्यतिरिक्त, खेळांमध्ये, मुले विविध परिस्थिती आणि विविध प्रकारच्या समवयस्कांच्या संपर्कात येतात. या सर्वांचा सामना करण्यासाठी, त्यांना प्रत्येक वेळी विचार करणे, समजून घेणे आणि कार्य करणे आवश्यक आहे ज्यामुळे त्यांची एकाग्रता आणि निरीक्षण कौशल्य वाढते.

मुल खेळत असताना त्याला इतरांशी तोंडी किंवा हातवारे करून संवाद साधावा लागतो. असे करताना त्याला इतरांचा विचारही विचारात घ्यावा लागतो. अशा प्रकारे आमची मुले इतरांचा आदर करण्यास आणि संघटित खेळांद्वारे सामान्य हितासाठी स्वतःच्या इच्छा आणि वैयक्तिक हितसंबंधांचा त्याग करण्यास शिकतात.

सारांश व निष्कर्ष

भारताच्या नवीन शिक्षण व्यवस्थेची दृष्टी प्रत्येक नागरिकाच्या जीवनाला स्पर्श करेल याची खात्री करण्यासाठी त्यानुसार तयार करण्यात आली आहे. कोविड महामारीमुळे मुलांचे आरोग्य, आनंद आणि रोगप्रतिकारशक्ती वाढत्या प्रमाणात महत्त्वाची असताना नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण हा या संदर्भातील एक स्वागताई बदल आहे. नवीन NEP-2020 मध्ये मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी महत्त्वाचे मुद्दे समाविष्ट आहेत. अभ्यासक्रम आणि अभ्यासेतर क्रियाकलापांमधील कठोर पृथक्करण दूर करून, NEP-2020 इंग्रजी किंवा विज्ञान यासारख्या इतर विषयांप्रमाणेच खेळांनाही तितकेच महत्त्वाचे असल्याचे कबूल करते, ज्यामुळे मुले शाळेमध्ये जिवान उदार होऊन मजा आणि व्यस्तता वाढवतात.

शिवाय, मूल्यमापन-विशिष्ट सुधारणा जसे की राष्ट्रीय मूल्यमापन केंद्राचा विकास आणि शिकण्याच्या परिणामांवर आधारित मुलांच्या प्रगतीचा मागोवा घेणे हे उत्तम उपक्रम आहेत कारण ते शिकण्याच्या प्रगतीवर लक्ष केंद्रित करतात, ज्यामुळे मुलांच्या सर्वांगीण विकासावर लक्ष केंद्रित केले जाते. आम्ही अपेक्षा करतो की खेळ मुख्य शैक्षणिक विषयांप्रमाणेच त्याच जोमाने आणि संरचनेत वितरित केले जातील आणि त्यांचे मूल्यांकन केले जाईल, ज्यामुळे सर्व मुलांना खेळाची जादू अनुभवता येईल आणि आपण शालेय प्रणालीद्वारे निरोगी आणि फिट मुलांचे राष्ट्र विकसित करू.

संदर्भसूची

- [1]. National Education Policy 2020, Ministry of Human Resource Development, Government of India, 2020